

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง การสอนของครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่ได้รับการฝึกอบรมจาก โครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรก จริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษาตามการรับรู้ของครูและนักเรียน

ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษา

1. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูก่อนและหลังการฝึกอบรม เกี่ยวกับการนำเทคนิคต่าง ๆ ไปสอนสอดแทรกจริยธรรมในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ตามหลักสูตรประถมศึกษา
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูก่อนและหลังการฝึกอบรม เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกจริยธรรม
3. เพื่อศึกษาชนิดของสื่อการสอนที่ครูสร้างขึ้นเพิ่มเติม ภายหลังจากได้รับการฝึกอบรมแล้ว
4. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการนำเทคนิคที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปปฏิบัติ
5. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียน เกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนสอดแทรกจริยธรรมของครู หลังจากได้รับการฝึกอบรมแล้ว

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและตัวอย่างประชากร

ประชากรและตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

- 1.1 ครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่ได้รับการฝึกอบรมจากโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษาของภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในช่วงปีการศึกษา 2526 จำนวน 3 รุ่น ผู้วิจัยได้นำประชากรในแต่ละรุ่นมาสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified

random sampling) และสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) ได้ตัวอย่างประชากรที่เป็นครูรวมจำนวน 100 คน

1.2 นักเรียนที่กำลังเรียนกับครูซึ่งเป็นตัวอย่างประชากรในข้อ 1.1 ผู้วิจัยได้นำมาสุ่มแบบเจาะจง (Purposive random sampling) โดยกำหนดอัตราส่วน ครู 1 คน ต่อ นักเรียน 3 คน ได้ตัวอย่างประชากรที่เป็นนักเรียนรวมจำนวน 300 คน

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สุ่มผู้บริหารหรือเพื่อนครูของประชากรในข้อ 1.1 โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purpose random sampling) กำหนดอัตราส่วน ครู 2 คน ต่อ ผู้บริหารหรือเพื่อนครู 1 คน ได้ตัวอย่างประชากรที่เป็นผู้บริหารหรือเพื่อนครู รวมจำนวน 50 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือขึ้น 3 ชุด ดังนี้

2.1 แบบสอบถามครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา

2.2 แบบสัมภาษณ์นักเรียนที่กำลังเรียนกับครูซึ่งผ่านการฝึกอบรมจากโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา

2.3 แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือเพื่อนครูที่ร่วมงานกับครูซึ่งผ่านการฝึกอบรมจากโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา

3. การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปให้ครูทางไปรษณีย์และนำไปให้ด้วยตนเอง พร้อมทั้งนัดวันไปรับคืนและทำการสัมภาษณ์นักเรียน โดยสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 คน และสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือเพื่อนครูด้วยตนเอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

4.1 ข้อมูลจากแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) และการทดสอบค่าที (t - test) ส่วนข้อมูลปลายเปิด (Opened - end) วิเคราะห์ในรูปความเรียง

4.2 ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลในข้อ 4.1 และ 4.2 เสนอในรูปตารางประกอบคำอธิบาย ส่วนผลการวิเคราะห์ข้อมูลปลายเปิด นำเสนอในรูปความเรียง ซึ่งเรียงตามลำดับความถี่

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยโดยสรุป มีดังนี้คือ

1. สถานภาพของครูผู้ตอบแบบสอบถาม

ครูผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นหญิงมากกว่าชาย คือเป็นหญิงร้อยละ 72 ครูส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี (ร้อยละ 27) รองลงมามีอายุระหว่าง 26 - 30 ปี และอายุระหว่าง 31 - 35 ปี ซึ่งมีจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 21) และส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการสอน 6 - 10 ปี (ร้อยละ 26) รองลงมา มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการสอน 11 - 15 ปี (ร้อยละ 19) ครูส่วนใหญ่สอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 (ร้อยละ 61) รองลงมาสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 4 (ร้อยละ 30) และสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 25.69) รองลงมาสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (ร้อยละ 18.05) และก่อนได้รับการฝึกอบรมการสอนสอดคล้องธรรมชาติตามหลักสูตรประถมศึกษาจากภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครูส่วนใหญ่ไม่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการสอนจริยศึกษามาก่อน (ร้อยละ 59) และภายหลังจากการฝึกอบรมการสอนสอดคล้องธรรมชาติแล้ว ครูผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนไม่ได้รับการ

ฝึกอบรมเกี่ยวกับการสอนจริยศึกษาเพิ่มเติมอีก เพราะผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะครูที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติมอีกไม่ว่าจากหน่วยงานใด

2. การนำเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปสอนสอดแทรกกิจกรรมในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ของครู ก่อนและหลังการฝึกอบรม

ผลการวิจัยพบว่า ครูได้นำเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปสอนสอดแทรกกิจกรรมในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ มีระดับการนำไปใช้ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม ดังนี้ (ตารางสรุปแสดงในภาคผนวก ค.)

(1) กลุ่มทักษะ ได้แก่

1.1 ภาษาไทย มีการเปลี่ยนระดับการนำเทคนิคไปใช้ก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยมีเทคนิคที่เปลี่ยนจากไม่ได้นำไปใช้ เป็นนำไปใช้บางครั้ง ได้แก่ เทคนิคการได้วาทีธรรมะ การสร้างและใช้หุ่น กรณีตัวอย่าง และเทคนิคที่เปลี่ยนจากนำไปใช้บางครั้ง เป็นนำไปใช้บ่อยครั้ง ได้แก่ เทคนิคการสร้างและใช้บัตรคำ การเล่านิทาน เพลงเสริมคุณธรรม และพบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนเทคนิคอื่นนั้น ได้แก่ เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์ สถานการณ์จำลอง การวาดภาพลายเส้น การเรียงความปากเปล่า เกมเสริมคุณธรรม การเล่นเกมเสริมคุณธรรม บทบาทสมมุติ การประชุมกลุ่มแบบต่าง ๆ และการวัดผลกิจกรรม ไม่เปลี่ยนระดับการนำไปใช้ ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม คงอยู่ในระดับเดียวกัน คือนำไปใช้บางครั้ง แต่เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยพบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรม สูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.2 คณิตศาสตร์ มีการเปลี่ยนระดับการนำเทคนิคไปใช้ก่อนและหลังการฝึกอบรมโดยเทคนิคที่เปลี่ยนจากไม่ได้นำไปใช้ เป็นนำไปใช้บางครั้ง ได้แก่ เทคนิคสถานการณ์จำลอง การเล่านิทาน เกมเสริมคุณธรรม เพลงเสริมคุณธรรม การประชุมกลุ่มแบบต่าง ๆ และกรณีตัวอย่าง และพบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ส่วนเทคนิคคนนอกนั้นไม่มีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม คงอยู่ในระดับเดียวกัน คือ นำไปใช้บางครั้ง ได้แก่ เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์ การสร้างและใช้บัตรคำ การวาดภาพหลายเส้น บทบาทสมมุติ การวัดผลจรรยาธรรม และเทคนิคที่อยู่ในระดับเดียวกัน คือ ไม่ได้นำไปใช้ ได้แก่ เทคนิคการได้วาทีธรรมะ การสร้างและใช้หุ่น การเรียงความปากเปล่า และการละเล่นเสริมคุณธรรม แต่เมื่อตรวจค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนรับการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(2) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีการเปลี่ยนระดับการนำเทคนิคไปใช้ก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยเทคนิคที่เปลี่ยนจากไม่ได้นำไปใช้มาเป็นนำไปใช้บางครั้ง ได้แก่ เทคนิคการได้วาทีธรรมะ การสร้างและใช้หุ่น การวาดภาพหลายเส้น การเรียงความปากเปล่า เกมเสริมคุณธรรม และการละเล่นเสริมคุณธรรม และพบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนเทคนิคอื่น ได้แก่ เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์ สถานการณ์จำลอง การสร้างและใช้บัตรคำ การเล่านิทาน เพลงเสริมคุณธรรม บทบาทสมมุติ การประชุมกลุ่มแบบต่าง ๆ กรณีตัวอย่าง และการวัดผลจรรยาธรรม เป็นเทคนิคที่คงอยู่ในระดับเดียวกัน ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม คือนำไปใช้บางครั้ง แต่เมื่อตรวจค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(3) กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย มีการเปลี่ยนระดับการนำเทคนิคไปใช้ก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยเทคนิคที่เปลี่ยนจากไม่ได้นำไปใช้เป็นการนำไปใช้บางครั้ง ได้แก่ เทคนิคการได้วาทีธรรมะ การสร้างและใช้หุ่น การเรียงความปากเปล่า และเทคนิคที่เปลี่ยนจากนำไปใช้บางครั้งเป็นการนำไปใช้บ่อยครั้ง ได้แก่ เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์ การเล่านิทาน เพลงเสริมคุณธรรม การวัดผลจรรยาธรรม และพบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนเทคนิคคนนอกนั้น ได้แก่ เทคนิคสถานการณ์จำลอง การสร้างและใช้บัตรคำ การวาดภาพหลายเส้น เกมเสริมคุณธรรม การละเล่นเสริมคุณธรรม บทบาทสมมุติ การประชุม

กลุ่มแบบต่าง ๆ และกรณีตัวอย่าง ไม่เปลี่ยนระดับการนำไปใช้ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม คงอยู่ในระดับเดียวกัน คือ นำไปใช้บ้างครั้ง แต่เมื่อตรวจค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนรับการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

(4) กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ มีการเปลี่ยนระดับการนำเทคนิคไปใช้ก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยเทคนิคที่เปลี่ยนจากไม่ได้นำไปใช้ เป็นนำไปใช้บ้างครั้ง ได้แก่ เทคนิค การได้วาทีธรรมะ สถานการณ์จำลอง การสร้างและใช้หุ่น การสร้างและใช้บัตรคำ การเล่านิทาน เกมเสริมคุณธรรม การละเล่นเสริมคุณธรรม เพลงเสริมคุณธรรม บทบาทสมมุติ กรณีตัวอย่าง และการวัดผลจรรยาธรรม และพบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนเทคนิคคนอกนั้นไม่มีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม คงอยู่ในระดับเดียวกันคือ นำไปใช้บ้างครั้ง ได้แก่ เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์ การวาดภาพหลายเส้น การประชุมกลุ่มแบบต่าง ๆ และเทคนิคที่อยู่ในระดับเดียวกัน คือ ไม่ได้นำไปใช้ ได้แก่ เทคนิคการเรียงความปากเปล่า แต่เมื่อตรวจค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการฝึกอบรมพบว่า ค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนรับการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

(5) กลุ่มประสบการณ์พิเศษ มีการเปลี่ยนระดับการนำเทคนิคไปใช้ก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยเทคนิคที่เปลี่ยนจากไม่ได้นำไปใช้ เป็นนำไปใช้บ้างครั้ง ได้แก่ เทคนิค การสร้างและใช้หุ่น การเล่านิทาน การวัดผลจรรยาธรรม และเทคนิคที่เปลี่ยนจากนำไปใช้ บ้างครั้ง เป็นนำไปใช้บ่อยครั้ง ได้แก่ เทคนิคสถานการณ์จำลอง และพบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนเทคนิคคนอกนั้นไม่เปลี่ยนระดับการนำไปใช้ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม คงอยู่ในระดับเดียวกัน คือ นำไปใช้บ้างครั้ง ได้แก่ เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์ การสร้างและใช้บัตรคำ การวาดภาพหลายเส้น เกมเสริมคุณธรรม เพลงเสริมคุณธรรม บทบาทสมมุติ และเทคนิคที่อยู่ในระดับเดียวกันคือไม่ได้นำไปใช้ ได้แก่ เทคนิคการได้วาทีธรรมะ แต่เมื่อตรวจค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนรับการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นเทคนิคการสร้างและใช้บัตรคำ

(6) กลุ่มกิจกรรมพิเศษ มีการเปลี่ยนระดับการนำเทคนิคไปใช้ก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยเทคนิคที่เปลี่ยนจากไม่ได้นำไปใช้ เป็นนำไปใช้บางครั้ง ได้แก่ เทคนิคการได้วาทีธรรมะ การวาดภาพลายเส้น การเรียงความปากเปล่า และเทคนิคที่เปลี่ยนจากนำไปใช้บางครั้ง เป็นนำไปใช้น้อยครั้ง ได้แก่ เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์ และพบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เทคนิคนอกนั้นไม่เปลี่ยนระดับการนำไปใช้ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม คงอยู่ในระดับเดียวกัน คือ นำไปใช้น้อยครั้ง ได้แก่ เทคนิคการใช้เพลงเสริมคุณธรรม และเทคนิคที่อยู่ในระดับเดียวกัน คือ นำไปใช้บางครั้ง ได้แก่ เทคนิคสถานการณ์จำลอง การสร้างและใช้บัตรคำ การเล่านิทาน เกมเสริมคุณธรรม การละเล่นเสริมคุณธรรม บทบาทสมมุติ การประชุมกลุ่มต่าง ๆ กรณีตัวอย่าง และการวัดผลจรรยาธรรม ส่วนเทคนิคการสร้างและใช้หุ่น อยู่ในระดับไม่ได้นำไปใช้ ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม แต่เมื่อตรวจค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการฝึกอบรมพบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนรับการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่ากลุ่มประสบการณ์ที่มีการเปลี่ยนระดับการนำเทคนิคต่าง ๆ ไปใช้มากที่สุด ได้แก่ กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ กล่าวคือ มีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้ใน 11 เทคนิค จาก 15 เทคนิค และรองลงมาได้แก่ กลุ่มประสบการณ์พิเศษ มีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้ใน 8 เทคนิคจาก 15 เทคนิค ส่วนกลุ่มที่มีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้น้อยที่สุด ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมพิเศษ ซึ่งมีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้ใน 4 เทคนิคจาก 15 เทคนิค

และเมื่อพิจารณา เป็นรายเทคนิคแล้ว เทคนิคที่มีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้ในแต่ละกลุ่มประสบการณ์มากที่สุด ได้แก่ เทคนิคการได้วาทีธรรมะ การสร้างและใช้หุ่น และการเล่านิทาน กล่าวคือการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้ใน 5 กลุ่มประสบการณ์จาก 7 กลุ่มประสบการณ์ และรองลงมาได้แก่ เทคนิคการเรียงความปากเปล่า เพลงเสริมคุณธรรม และกรณีตัวอย่างมีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้ใน 4 กลุ่มประสบการณ์ จาก 7 ประสบการณ์ ส่วนเทคนิคที่มีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้น้อยที่สุด ได้แก่ เทคนิคบทบาทสมมุติ กล่าวคือมีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้ใน 1 กลุ่มประสบการณ์ จาก 7 กลุ่ม (ตารางรูปแสดงในภาคผนวก ค.)

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนสอดแทรกจริยธรรม ของครูก่อนและหลัง การฝึกอบรม

ผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมที่มีการ เปลี่ยนระดับการปฏิบัติก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยก่อนการฝึกอบรมครู ไม่ได้ปฏิบัติ แต่หลังการฝึกอบรมครูปฏิบัติบางครั้ง ได้แก่ กิจกรรมที่ ฝึกให้นักเรียนตั้งจุดคิดและฝึกการพูดโต้วาทีธรรมะ ให้นักเรียนเล่านิทานเองโดยใช้อุปกรณ์ ประกอบ ใช้หุ่นประเภทต่าง ๆ ประกอบการสอน มีการวาดภาพหลายเส้นประกอบการสอน ฝึกให้นักเรียน เรียงความปากเปล่า ให้นักเรียนแสดงบทบาทสมมุติและทายความคิดของผู้แสดง จากบทบาทของเขา มีการเล่า เรื่องที่ยังไม่จบ เพื่อสร้างประ เด็นให้นักเรียนแสดงความคิด เห็น และ เมื่อพิจารณา ค่าเฉลี่ยพบว่า หลังการฝึกอบรมมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

และกิจกรรมที่ เปลี่ยนจากปฏิบัติบางครั้ง เป็นปฏิบัติบ่อยครั้ง ได้แก่ กิจกรรมที่ฝึก ให้นักเรียนทำงานร่วมกัน เป็นกลุ่ม และการสังเกตพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียน อย่างสม่ำเสมอ และเมื่อพิจารณา ค่าเฉลี่ยพบว่าหลังการฝึกอบรมมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการ ฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนกิจกรรมนอกนั้น ไม่มีการ เปลี่ยนระดับการปฏิบัติทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม อยู่ในระดับ เดียวกันคือ ปฏิบัติบางครั้ง ได้แก่กิจกรรมที่ให้นักเรียนอภิปรายเพื่อแก้ปัญหาหรือ หาข้อตกลงร่วมกันโดยทุกคนยอมรับและปฏิบัติ กิจกรรมการใช้สถานการณ์จำลอง การใช้ บัตรคำประเภทต่าง ๆ ประกอบการสอน การเล่านิทานเสริมคุณธรรมโดยให้นักเรียนแสดง บทบาทสมมุติประกอบ การใช้เกมเสริมคุณธรรมประกอบการสอน การใช้การเล่นเสริม คุณธรรม การใช้เพลงเสริมคุณธรรม และให้นักเรียนแสดงท่าทางประกอบเพลง ฝึกให้ นักเรียนอภิปรายกลุ่มด้วยวิธีต่าง ๆ กำหนดวัตถุประสงค์ในการวัดผลทุกครั้งและใช้ เครื่องมือ ในการวัดหลาย ๆ แบบอย่างเหมาะสม แต่เมื่อพิจารณา ค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติก่อนและ หลังการฝึกอบรมนี้ พบว่าค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนรับการอบรมอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นั่นแสดงว่าครูได้ประ เนิบ ~~ความคิดเห็น~~ ^{ใจ}เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน สอดแทรกจริยธรรมหลังการฝึกอบรม สูงกว่าก่อนการฝึกอบรม ในทุกกิจกรรม

4. การสร้างสื่อการสอนเพิ่มเติมภายหลังจากครูได้รับการฝึกอบรมแล้ว

หลังจากครูได้รับการฝึกอบรมแล้ว ครูได้สร้างสื่อการสอนประเภทบัตรคำมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78 ได้แก่ บัตรคำหลัก (ร้อยละ 45) บัตรคำโตมิโน (ร้อยละ 18) และอื่น ๆ เช่น บัตรคำจับคู่ บัตรคำแถบประโยค ฯลฯ (ร้อยละ 15) รองลงมาคือหุ่น คิดเป็นร้อยละ 65 ได้แก่ หุ่นนิ้วมือ (ร้อยละ 25) หุ่นเชิด (ร้อยละ 15) หุ่นมือ (ร้อยละ 9) และอื่น ๆ เช่น หุ่นกระป๋อง หุ่นหน้ากาก ฯลฯ (ร้อยละ 6) สร้างเกมส์เสริมคุณธรรมคิดเป็นร้อยละ 51 ได้แก่ เกมส์เสริมคุณธรรมด้านความสามัคคีและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น เกมต่อภาพ เกมลอดอุโมงค์ ลายแทงจริยะ เกมส์เสริมคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ เช่น เกมแม่ไก่ เกมปิดตาหาคู่ เกมส์เสริมคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ เช่น ไปลิศจับขโมย แตะหุ่น เป็นต้น การวาดภาพลายเส้น คิดเป็นร้อยละ 45 ได้แก่ ภาพคน สัตว์ สิ่งของ ภาพลายเส้นทั่วไป เช่น ภาพทิวทัศน์ ภาพรูปทรงเรขาคณิต และครูได้สร้างเพลงเสริมคุณธรรม คิดเป็นร้อยละ 37 ได้แก่ เพลงเสริมคุณธรรมด้านความกตัญญูกตเวที เช่น เพลงลาแล้วอาลัย พระคุณพ่อแม่ เพลงเสริมคุณธรรมด้านความมีเมตตา - กรุณา เช่น เพลงจริยศึกษาแสนดี มาร่วมกันทำดี เพลงเสริมคุณธรรมด้านความขยันหมั่นเพียร เช่น เพลงกลัวจน สอนน้อง ความเพียรความดี และอื่น ๆ เช่น อุปกรณ์ที่ใช้ในการแบ่งกลุ่ม หน้ากากสัตว์ต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 3 ตามลำดับ

5. ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อการจัดการฝึกอบรม ของโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา

ครูส่วนใหญ่มีความเห็นว่า หลังจากได้รับการฝึกอบรมการสอนสอดแทรกจริยธรรมของภาควิชาประถมศึกษา คณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปแล้วรู้สึกพอใจมาก (ร้อยละ 77) รองลงมารู้สึกพอใจ (ร้อยละ 23) และไม่มีใครที่รู้สึกไม่พอใจ ครูส่วนใหญ่ได้นำความรู้และเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมดังกล่าวไปใช้อยู่ในระดับนำไปใช้พอสมควร (ร้อยละ 66) รองลงมานำไปใช้มาก (ร้อยละ 30) และหากมีการจัดฝึกอบรมการสอนสอดแทรกจริยธรรมอีก ครูส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 67 ที่ต้องการจะเข้ารับการฝึกอบรมแบบนี้อีก อยู่ในระดับต้องการมาก รองลงมาร้อยละ 25 ต้องการพอสมควร

6. อุปสรรคและข้อเสนอนำเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับจากกาฬการฝึกอบรม
ไปปฏิบัติ

ครูส่วนใหญ่มีความเห็นโดยสรุป ดังนี้คือ

6.1 อุปสรรคในการนำเทคนิคต่าง ๆ ไปปฏิบัติ

ก. อุปสรรคเกี่ยวกับตัวครู สรุปได้ว่า ครูขาดความเข้าใจหลักการที่สำคัญ
ในบางเทคนิค เนื่องจากมีเวลาฝึกอบรมในแต่ละฐานที่น้อยเกินไป ทำให้ผู้รับการฝึกอบรม
ไม่มีเวลาทบทวนการใช้เทคนิคต่าง ๆ จึงทำให้ลืมเมื่อต้องการจะนำไปใช้ และครูไม่สามารถ
นำเทคนิควิธีบางเทคนิคไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับนักเรียนและสภาพแวดล้อมได้ ครูยัง
ขาดทักษะในการสร้างสื่อการสอน รวมทั้งขาดวัสดุอุปกรณ์ และไม่มีเวลาในการสร้างสื่อการ
สอน ครูขาดทักษะในการร้องเพลงและแต่งเพลง และไม่มีสถานที่เฉพาะสำหรับจัดกิจกรรม
บางกิจกรรมที่นักเรียนได้รับความสนุกสนานแล้วส่งเสียงดังรบกวนห้องใกล้เคียง นอกจากนี้
ครูต้องสอนตามแผนการสอนจึงไม่มีเวลาในการนำเทคนิคต่าง ๆ ไปใช้สอนสอดแทรกจรรยา
ได้อย่างเต็มที่

ข. อุปสรรคเกี่ยวกับนักเรียน สรุปได้ว่า นักเรียนยังไม่คุ้นเคย และ
ไม่เข้าใจวิธีการในบางเทคนิคที่ครูนำมาใช้ นักเรียนไม่กล้าแสดงออก ทำให้กิจกรรมที่ครูจัดขึ้น
ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร นักเรียนมักมุงแต่จะเอาชนะกัน และสนุกสนานจนลืมสิ่งที่ได้รับ
ขณะเข้าร่วมกิจกรรม และนักเรียนมักไม่เคร่งครัดกับคำสั่งหรือกติกาในการเล่น และ
การละเล่นต่าง ๆ นอกจากนี้ เนื่องจากนักเรียนมีจำนวนมากเกินไป เมื่อจัดกิจกรรมแล้ว
ดูแลไม่ทั่วถึง และมักส่งเสียงดังรบกวนห้องใกล้เคียง

6.2 ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับตัวครูและนักเรียน ครูผู้สอนแบบสอบถามมี
ความเห็นว่ ก่อนนำเทคนิคต่าง ๆ ไปใช้จัดการเรียนการสอน ครูควรศึกษาหลักการและ
ทฤษฎีให้เข้าใจและเตรียมการสอนให้พร้อมก่อนสอน และในด้านการสร้างสื่อการสอน ครู
ควรรวมกลุ่มกันสร้างสื่อการสอนแล้วใช้ด้วยกัน หรือประสานงานกับครูศิลปะให้งานนักเรียน
สร้างสื่อฯ เพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมของวิชาอื่นได้ ครูต้องสามารถยืดหยุ่นเวลาสอนของตนเอง

ได้หากนักเรียนทำกิจกรรมไม่เสร็จตาม เวลาที่กำหนด และครูทุกคนต้องช่วยกันฝึกให้นักเรียน
กล้าแสดงออกโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการเรียนการสอนมาก ๆ รวมทั้ง
ฝึกให้นักเรียนมีระเบียบวินัยและเคารพกติกาหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด นอกจากนี้
ครูมีความเห็นเพิ่มเติมอีกว่า ภาควิชาประถมศึกษาควรจัดทำแผนการสอนนอกจำหน่ยหรือ
เผยแพร่โดย เสนอแนะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกจริยธรรมไว้ในแผนการสอน
ให้สอดคล้องกับ เนื้อหาวิชานั้น ๆ

ข. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพการจัดอบรมโดยทั่ว ๆ ไป

ครูส่วนใหญ่มีความ เห็นว่าทั้ง เนื้อหาและ เทคนิคที่ใช้ในการฝึกอบรม

การสอนสอดแทรกจริยธรรมนั้นดีมาก เหมาะกับที่ครูจะนำไปใช้กับนักเรียนประถมศึกษา
นอกจากนี้ยังเห็นว่า ควรให้ผู้บริหารและเพื่อนครูทุกคนได้มีโอกาสเข้ารับการฝึกอบรมการ
สอนสอดแทรกจริยธรรมด้วย เพื่อจะได้เข้าใจตรงกันและปฏิบัติในแนวเดียวกัน และควรจัด
อบรมอย่างน้อย 5 วัน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถรับสิ่งที่วิทยากรถ่ายทอดให้ได้อย่าง
เต็มที่ แล้วนำไปใช้ได้ถูกต้อง และควรจัดให้มีการอบรมอย่างต่อเนื่องอย่างน้อยมีละ
2 ครั้ง

7. ความคิดเห็นของนักเรียน เกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนของครูภายหลังจากการ
ฝึกอบรม

นักเรียนมีความ เห็นว่าพฤติกรรมการสอนของครูที่ใช้บ่อยครั้ง ได้แก่ เทคนิค
กลุ่มสัมพันธ์และการรับรู้ในด้านการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และเทคนิคการวัดผล
จริยธรรมในด้านการสังเกตการทำงานของนักเรียนอย่างใกล้ชิด และพฤติกรรมการสอนของ
ครูที่ใช้บางครั้ง ได้แก่ เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์และการรับรู้ในด้านให้นักเรียนมีโอกาสได้เข้าร่วม
กิจกรรมการเรียนการสอน เทคนิคสถานการณ์จำลอง การสร้างและใช้บัตรคำ การเล่า
นิทาน การวาดภาพหลายเส้นประกอบการสอน การเรียงความปากเปล่า การเล่นเกมเสริม
คุณธรรม การใช้เพลงเสริมคุณธรรม การใช้บทบาทสมมุติ การประชุมกลุ่มแบบต่าง ๆ
การใช้กรณีตัวอย่าง และการวัดผลจริยธรรมในด้านการสัมภาษณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมทาง
จริยธรรมของนักเรียน ส่วนเทคนิคการได้วาที่ธรรมะ การใช้หุ่นประกอบการสอนและการใช้
การละเล่น เสริมคุณธรรม เป็นพฤติกรรมการสอนที่นักเรียนมีความ เห็นว่าครูไม่เคยใช้

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง "การสอนของครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ
การประถมศึกษาแห่งชาติที่ได้รับการฝึกอบรมจาก โครงการฝึกอบรมครูประจำการในการ
สอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษาตามการรับรู้ของครูและนักเรียน" ผู้วิจัย
ได้แยกอภิปรายผลใน 3 หัวข้อ ดังนี้

1. จากการวิเคราะห์ความคิดเห็นของครูก่อนและหลังการฝึกอบรม เกี่ยวกับการ
การนำเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้สอนสอดแทรกจริยธรรมในแต่ละกลุ่ม
ประสบการณ์ พบว่า การนำเทคนิคต่าง ๆ ไปใช้ในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ ก่อนและหลังการ
ฝึกอบรมมีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้ และค่าเฉลี่ยของการนำไปใช้หลังการฝึกอบรม
สูงกว่าก่อนได้รับการฝึกอบรม และถึงแม้ในบางกลุ่มประสบการณ์ มีระดับการนำเทคนิคบาง
เทคนิคไปใช้ก่อนและหลังการฝึกอบรมอยู่ในระดับเดียวกัน แต่เมื่อตรวจค่าเฉลี่ย พบว่าค่า
เฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนได้รับการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
ยกเว้นการนำเทคนิคการสร้างและใช้บัตรคำ ไปใช้ในกลุ่มประสบการณ์พิเศษ

จากผลการวิจัยที่พบว่าหลังการฝึกอบรมแล้ว ครูได้ทำเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับจาก
การฝึกอบรมไปใช้ สูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้อง
กับผลการวิจัยของ ธนิต ทองธัญญะ (2524: 124) ที่พบว่าผู้ที่สำเร็จการอบรมมีความเห็นว่
หลังจากสำเร็จการอบรมแล้วตนเองปฏิบัติพฤติกรรมการสอนในด้านการเตรียมการสอน วิธี
ดำเนินการสอน และการวัดผลและประเมินผล มากขึ้นกว่าก่อนการฝึกอบรม และยังสอดคล้อง
กับผลการวิจัยของ มาณฑ ภามิตวิไลธรรม (2525: 110) ที่พบว่าครูประจำการที่เข้ารับ
การฝึกอบรมตาม โครงการฝึกอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาประจำการ จะมีสมรรถภาพ
ทางการสอนสูงกว่าครูประจำการที่ไม่ได้ เข้ารับการฝึกอบรมตามโครงการดังกล่าวทุกด้าน

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้นที่พบว่าครูได้นำเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึก
อบรมไปใช้ในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัย
สำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะว่า
ผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติมจากประสบการณ์เดิมนั้น นอกจากจะได้รับความรู้ด้านทฤษฎี
แล้ว ยังทำให้ครูเกิดทักษะและต้องการนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ในการสอน และเมื่อ

ครูได้รับสิ่งใหม่ ๆ จากโปรแกรมการฝึกอบรมที่จัดให้แล้วจะปรับปรุงพฤติกรรมในการสอน
 เสียใหม่ (อาซิณีภา 1972: 1052-A) ดังนั้นครูที่ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการฝึกอบรม
 ครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรม ของภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงมีความเห็นเกี่ยวกับการสอนของตนเองในด้านการนำเทคนิค
 ต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม ซึ่งแสดง
 ให้เห็นว่า ผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมจากโครงการดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะนำความรู้และเทคนิค
 ที่ได้รับจากการอบรมไปปรับปรุงและเพิ่มพูนประสิทธิภาพด้านการสอนของตนเองให้ดีขึ้น

ส่วนผลการวิจัยที่พบว่า การนำเทคนิคการสร้างและใช้บัตรคำไปใช้ในกลุ่ม
 ประสพการณ์พิเศษ ไม่มีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้ก่อนและหลังการฝึกอบรม คงอยู่ใน
 ระดับเดียวกันคือ นำไปใช้บางครั้งและเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยพบว่าค่าเฉลี่ยก่อนและหลัง
 การฝึกอบรมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากโรงเรียนส่วนใหญ่
 ใหญ่เปิดสอนวิชาภาษาอังกฤษ อีกทั้งเนื้อหาวิชาที่เอื้ออำนวยต่อการใช้บัตรคำประกอบ
 การสอนภาษาอังกฤษด้วย นอกจากนี้ผลสรุปยังพบอีกว่า กลุ่มประสพการณ์ที่มีการเปลี่ยนระดับ
 การนำเทคนิคไปใช้มากที่สุด คือ กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ มีการเปลี่ยนระดับการนำเทคนิค
 ไปใช้ใน 11 เทคนิค จาก 15 เทคนิค และกลุ่มกิจกรรมพิเศษ มีการเปลี่ยนระดับการนำ
 เทคนิคไปใช้น้อยที่สุด คือ 4 เทคนิคจาก 15 เทคนิคที่ปรากฏผล เช่นนี้เป็นเพราะครูผู้ผ่าน
 การฝึกอบรมจากโครงการสอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา ได้ตระหนักถึง
 ความสำคัญในเรื่องจริยธรรมว่าการอบรมสั่งสอนนักเรียนในเรื่องนี้มีใช่เป็นหน้าที่ของครู
 ผู้สอนวิชาจริยศึกษา แต่เพียงผู้เดียว แต่เป็นความรับผิดชอบของครูทุกคนที่จะอบรมสั่งสอน
 และหาวิธีการที่จะให้นักเรียนได้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงามร่วมกัน ดังที่ มนัส รัตนดิลก
 ณ ภูเก็ต (2521: 17) กล่าวว่าในการปลูกฝังให้นักเรียนเป็นผู้มีจริยธรรมที่ดีงามนั้น ไม่ใช่
 เป็นหน้าที่ของครูศีลธรรมแต่ผู้เดียว เพราะการเรียนการสอนจริยศึกษานั้นมิได้ทุกโอกาส และ
 สัมพันธ์กับทุกวิชา แนวความคิดนี้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะในการสอนจริยศึกษาของ เกลียวพันธ์
 ขจรผดุงกิตติ (2523: 99) ซึ่งได้เสนอแนะว่า "การสอนจริยศึกษาไม่ควรจำกัดอยู่ในเฉพาะ
 ชั่วโมงของวิชานี้เท่านั้น แต่น่าจะมีการสอดแทรกอยู่ในทุกวิชา ทุกโอกาส ทุกวาระ ทุกரியามณ
 เहांที่จะทำได้อย่างเหมาะสม" และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดการนำเทคนิคต่าง ๆ ไปใช้

ในกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ พบว่าก่อนการฝึกอบรมครูไม่ได้ใช้ทั้ง 11 เทคนิค แต่หลังจาก
รับการฝึกอบรมแล้ว ครูได้ใช้ทั้ง 11 เทคนิคนั้นเป็นบางครั้ง แสดงให้เห็นว่า โครงการฝึก
อบรมครูในการสอนสอดแทรกจริยธรรมมีส่วนช่วยให้ครูได้แนวทางในการสอนสอดแทรก
จริยธรรม รวมทั้งการนำเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมดังกล่าวไปสอนสอดแทรก
จริยธรรมในกลุ่มประสบการณ์อื่น ๆ ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ ที่ครูได้
นำเทคนิคต่าง ๆ ไปใช้สอนสอดแทรกจริยธรรมมากกว่ากลุ่มประสบการณ์อื่น ซึ่งเป็นการ
ฝึกให้นักเรียนมีคุณธรรมในการประกอบอาชีพการทำงานด้วยความขยันและซื่อสัตย์ ไม่เอาัด
เอาเปรียบผู้อื่น ฯลฯ ซึ่งตรงกับจุดประสงค์ในแผนการสอนกลุ่มการทำงานพื้นฐาน (กรมวิชาการ
2526: 8) ที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดทักษะและลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงานอันจะ เป็นพื้นฐานในการ
ประกอบอาชีพต่อไป ส่วนกลุ่มกิจกรรมพิเศษมีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้น้อยที่สุดคือ 4
เทคนิค ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่า ในการสอนกลุ่มกิจกรรมพิเศษ ซึ่งประกอบด้วย วิชา
ลูกเสือ และยุวกาชาด นั้น ครูมีโอกาสดูสอนสอดแทรกจริยธรรมอยู่ตลอดเวลา และบาง
โรงเรียนใช้เวลาเรียนของวิชาลูกเสือ - ยุวกาชาด ไปจัดเป็นชั่วโมงกิจกรรมพิเศษ ซึ่ง
จะรวมนักเรียนทั้งโรงเรียนให้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน และเมื่อพิจารณาในรายละเอียด
ของการนำเทคนิคต่าง ๆ ไปใช้พบว่า ส่วนใหญ่ครูได้ใช้เทคนิคต่าง ๆ ทั้งก่อนและหลังการ
ฝึกอบรมเป็นบางครั้ง จึงเป็นไปได้ที่กลุ่มวิชากิจกรรมพิเศษมีการเปลี่ยนระดับการนำเทคนิค
ไปใช้น้อยกว่ากลุ่มวิชาอื่น

เมื่อพิจารณาการนำเทคนิคทั้ง 15 เทคนิคไปใช้ในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ พบว่า
เทคนิคที่มีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้มากที่สุด คือ เทคนิคการได้วาทีธรรมะ การสร้าง
และใช้หุ่น และการเล่านิทาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคนิคการได้วาทีธรรมะ และการสร้าง
และใช้หุ่นนั้นพบว่าก่อนการฝึกอบรมครูไม่ได้ใช้เลยในทุกกลุ่มวิชาแต่หลังฝึกอบรมแล้ว ครูใช้
เป็นบางครั้งใน 5 กลุ่มประสบการณ์ จาก 7 กลุ่มประสบการณ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเทคนิค
การได้วาทีธรรมะเป็นเทคนิควิธีใหม่สำหรับครู เมื่อครูได้รับรู้หลักการและกลวิธีสอนสอด
แทรกจริยธรรมโดยใช้เทคนิคการได้วาทีธรรมะแล้วจึงเกิดความอยากนำไปใช้ ส่วนการ
สร้างและใช้หุ่นและการเล่านิทานนั้นถึงแม้ไม่ใช่ของใหม่สำหรับครู แต่เมื่อครูได้เห็นแนว
ทาง รวมทั้งได้ฝึกปฏิบัติจากการฝึกอบรมการสอนสอดแทรกจริยธรรมแล้ว ทำให้ครูสามารถนำ

เทคนิคดังกล่าวไปใช้มากกว่าก่อนการฝึกอบรม อีกทั้ง เทคนิคการสร้างและใช้ทุนและการ
 เล่านิทานนั้น เป็นกลวิธีสอนที่สามารถสร้างความสนใจของนักเรียนได้ดี ทำให้กระบวนการเรียน
 การสอนมีชีวิตชีวา และช่วยให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนได้ง่ายขึ้น ดังที่ สุนนท์ ปัทมาคม
 (คณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 99) ได้กล่าวถึงคุณค่าของการ
 นำหุ่นมาให้เห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้ ความบันเทิง ฝึกความคิดสร้างสรรค์
 และสร้างลักษณะนิสัยที่ดี ส่วนเทคนิคการเล่านิทานนั้น สุนน อมรวิวัฒน์ และสมพงษ์ จิตระดับ
 (2526: 266-268) ได้กล่าวว่าเป็นสื่อที่ช่วยสร้าง ความรู้ ความเข้าใจ และมโนมิจจาก
 สิ่งที่เป็นนามธรรมให้แก่นักเรียน เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

ส่วน เทคนิคที่มีการเปลี่ยนระดับการนำไปใช้น้อยที่สุด ได้แก่ เทคนิคบทบาทสมมุติ
 รองลงมาได้แก่ เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์ การสร้างและใช้บัตรคำ การวาดภาพหลายเส้น การประชุม
 กลุ่มแบบต่าง ๆ และเมื่อพิจารณาจากระดับการนำเทคนิคดังกล่าวข้างต้นไปใช้ทั้งก่อนและหลัง
 การฝึกอบรม พบว่า ส่วนใหญ่คงอยู่ในระดับเดียวกันคือนำไปใช้บางครั้ง แสดงว่าเทคนิค
 ดังกล่าวนั้น เป็นเทคนิคที่ครูคุ้นเคยและใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่เสมอแล้ว ดังนั้น
 ในการปรับปรุงโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรมครั้งต่อไป
 จึงควรที่จะพิจารณาในด้านหลักสูตรการฝึกอบรม โดยเฉพาะเทคนิคที่มีการเปลี่ยนระดับการนำ
 ไปใช้น้อย ควรมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความเหมาะสม และความต้องการของผู้เข้า
 รับการฝึกอบรม

2. จากการวิเคราะห์การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกจริยธรรมของ
 ครูก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่าครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกจริยธรรมหลัง
 การฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติ
 ฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ครูนำเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้จัดกิจกรรมการเรียน
 การสอนสอดแทรกจริยธรรมหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

ส่วนผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการสอนสอดแทรกจริยธรรมของครูหลังได้รับ
 การฝึกอบรมไปแล้วตามความคิดเห็นของตนเองและนักเรียน (ตาราง เปรียบเทียบแสดง
 ในภาคผนวก ค.) พบว่าครูและนักเรียนมีความเห็น เกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนของครูหลัง
 ได้รับการฝึกอบรมไปแล้ว โดยมีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมการสอนของครูส่วนใหญ่อยู่
 ในระดับปฏิบัติบางครั้ง หรือครูใช้บางครั้ง และพบว่าผลการศึกษาในเรื่องนี้ยังสอดคล้อง
 กับความคิดเห็นของครูที่มีความรู้สึกรู้สีกต่อการจัดฝึกอบรมการสอนสอดแทรกจริยธรรม ที่ว่าตนเอง

ได้นำความรู้ และเทคนิคที่ได้รับไปปฏิบัติอยู่ในระดับนำไปปฏิบัติพอสมควร

จากผลการวิจัยพบว่าทั้งครูและนักเรียนมีความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนของครู หลังการฝึกอบรมไปแล้ว โดยมีความเห็นตรงกันว่า ปฏิบัติบ่อยครั้งหรือใช้บ่อยครั้ง ได้แก่ พฤติกรรมการสอนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องธรรมชาติ โดยใช้เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์ ในด้านที่ครูให้นักเรียนทำงานและรับผิดชอบงานร่วมกัน เป็นกลุ่ม และเทคนิคการวัดผลจรรยาธรรมในด้านคำสั่ง และดูแลเอาใจใส่ ขณะนักเรียนทำงานอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ

ส่วนพฤติกรรมการสอนที่ครูและนักเรียนมีความเห็นตรงกันคือ ปฏิบัติบ้างครั้งหรือใช้บ้างครั้ง ได้แก่พฤติกรรมการสอนโดยใช้เทคนิคสถานการณ์จำลอง การใช้บัตรคำ ประกอบการสอน การเล่านิทานเสริมคุณธรรม การวาดภาพหลายเส้น การเรียงความปากเปล่า การใช้เกมเสริมคุณธรรม การใช้เพลงเสริมคุณธรรม การใช้นิทานทสมมุติ การประชุมกลุ่มแบบต่าง ๆ การใช้กรณีตัวอย่าง และการวัดผลจรรยาธรรมในด้านความสัมพันธ์เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจรรยาธรรมของนักเรียน

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบอีกว่า ครูและนักเรียนมีความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนของครูหลังการฝึกอบรม ไม่ตรงกัน โดยครูมีความเห็นว่าพฤติกรรมนั้นคนได้ปฏิบัติบ้างครั้ง แต่นักเรียนมีความเห็นว่าพฤติกรรมนั้นครูไม่เคยใช้ ได้แก่การใช้เทคนิคได้วาทธรรมะ การใช้หุ่นประกอบการสอน การใช้การละเล่นเสริมคุณธรรม

การที่ผลการวิจัยพบว่าครูและนักเรียนมีความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนครูหลังการฝึกอบรม โดยมีความเห็นไม่ตรงกันนั้น อาจจะเป็นเนื่องจากครูประจำการที่ได้รับการฝึกอบรมนั้นได้รับการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น จึงทำให้เกิดความภูมิใจ และเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น การประเมินผลการสอนของตนเองจึงอยู่ในระดับที่สูงกว่าการประเมินของนักเรียน ดังที่ แอนาสตาซี ได้กล่าวว่า "...การประเมินค่าตนเองจะเพิ่มขึ้นตามระดับอายุ สติปัญญา และการศึกษา..." (Anastasi 1963: 532 อ้างถึงในจิระรัตน์ คุปต์กาญจนานกุล 2525: 135) ส่วนนักเรียนได้ประเมินความเห็นไม่ตรงกับครูนั้นอาจเนื่องมาจากระยะเวลาผ่านไปมีผลต่อการจำของนักเรียน ซึ่ง ชัยพร วิชชาวุธ (2524: 311) ได้กล่าวถึงความจำและ

การลืมนำ ความจำยอมมีการเปลี่ยนแปลงที่ละน้อยตลอดเวลา อีกทั้งความจำจากประสบการณ์ใหม่ ๆ ย่อมสะสมทับถมความจำเก่าให้เลือนหายไปได้ ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ที่นักเรียนอาจลืมพฤติกรรมการสอนบางอย่างของครูเมื่อเวลาผ่านไป นอกจากนี้อาจเนื่องมาจากครูได้ประเมินตนเองจากพฤติกรรมการสอน ในการจัดกิจกรรมทั้งในชั่วโมงเรียนและการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือเพื่อนครู พบว่าถึงแม้ว่าครูผู้เข้ารับการอบรมไม่ได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกจริยธรรมในเวลาเรียนตามปกติ เนื่องจากสอนตามแผนการสอนไม่ทัน แต่ครูยังได้นำกิจกรรม หรือเทคนิคต่าง ๆ ไปจัดในโครงการพิเศษของโรงเรียน ให้แก่นักเรียนทั้งโรงเรียน ในโอกาสต่าง ๆ กัน เช่น โครงการส่งเสริมจริยศึกษา โครงการเข้าค่ายลูกเสือและยุวกาชาด เป็นต้น และยังพบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่มีกิจกรรมพิเศษที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียนทุกระดับชั้น โดยใช้เวลาในช่วงบ่ายของวันศุกร์ ทุกสัปดาห์ จัดให้นักเรียนได้พบปะกันและได้ทำกิจกรรมร่วมกันทุกระดับชั้น โดยแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มสี่ ในแต่ละกลุ่มสี่จะประกอบด้วยนักเรียนชายและหญิงทุกระดับชั้น และครูมักจัดกิจกรรมเหล่านี้ โดยอาศัยเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับการอบรม เช่น การได้วาทีธรรมะ การเล่านิทานประกอบหุ่น การเรียงความปากเปล่า การใช้เกมและการละเล่นเสริมคุณธรรม การแสดงบทบาทสมมติ แข่งขันแต่งเพลงเสริมคุณธรรม และเมื่อนักเรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เสร็จแล้ว จะมีการแข่งขันกันตอบปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรมที่ได้จากการทำกิจกรรมนั้น ๆ หรือจากการเห็นการจัดกิจกรรมนั้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น อาจเป็นไปได้ที่ครูเห็นว่าคุณเองใช้เทคนิคการได้วาทีธรรมะ การใช้หุ่นประกอบการสอน และการใช้การละเล่นเสริมคุณธรรม อยู่ในระดับปฏิบัติบางครั้ง แต่นักเรียนพิจารณาเฉพาะพฤติกรรมการสอนของครูในห้องเรียนเท่านั้นจึงเห็นว่า ครูไม่เคยใช้เทคนิคต่าง ๆ ดังกล่าว

3. จากการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้บริหารหรือเพื่อนครูเกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนของครูผู้ผ่านการฝึกอบรมจาก โครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรม (ตารางการวิเคราะห์แสดงในภาคผนวก ค.) พบว่าผู้บริหารหรือเพื่อนครูมีความเห็นว่า พฤติกรรมการสอนของครู หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งตรงกับที่ครูได้ประเมินการสอนของตนเองด้านการจัดกิจกรรมการเรียน

การสอนโดยใช้เทคนิคต่าง ๆ หลังการฝึกอบรม สูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากผลการวิเคราะห์ พบว่าผู้บริหารหรือเพื่อนครูมีความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนของครูผู้ผ่านการฝึกอบรม หลังการอบรมมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเห็นว่าก่อนการฝึกอบรม ครูปฏิบัติบางครั้งแต่หลังการฝึกอบรมครูปฏิบัติบ่อยครั้ง ได้แก่ พฤติกรรมการสอนของครูที่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนมีส่วนร่วม การใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ให้คำแนะนำหรือขอเสนอแนะ เมื่อนักเรียนต้องการความช่วยเหลือ สนใจค้นคว้าหาความรู้เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนอยู่เสมอ อารมณ์ดีหรืออารมณ์ขันในการสอน มีความกระตือรือร้นที่จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้แปลกใหม่อยู่เสมอ สร้างบรรยากาศและกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียน และฝึกให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อนตนเองและงานของหมู่คณะ

ส่วนพฤติกรรมการสอนของครู ที่ผู้บริหารหรือเพื่อนครูมีความเห็นว่า ก่อนและหลังการฝึกอบรม ครูได้ปฏิบัติบ่อยครั้ง ได้แก่ สอนสอดแทรกคุณธรรมทุกครั้งที่มีโอกาส และให้ความใกล้ชิดเป็นกันเองกับนักเรียน และพฤติกรรมการสอนที่ครูปฏิบัติบางครั้ง ได้แก่ สร้างและใช้สื่อประกอบการสอนอยู่อย่างสม่ำเสมอ และสอนซ่อมเสริมให้นักเรียนที่เรียนช้าหรือเรียนไม่ทันเพื่อน ถึงแม้ว่าพฤติกรรมการสอนดังกล่าวนี้ไม่มีการเปลี่ยนระดับการปฏิบัติ แต่เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยแล้วพบว่า ค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากผลการศึกษาที่ปรากฏ เช่นนี้ และเนื่องจากครูที่เป็นตัวอย่างประชากรทั้งหมดไม่ได้รับการฝึกอบรมการสอนจริยศึกษาเพิ่มเติมจากหน่วยงานอื่นอีกเลย รวมทั้งจากการสัมภาษณ์กับผู้ผ่านการฝึกอบรม นักเรียน และผู้บริหารหรือเพื่อนครู ได้ให้ความเห็นตรงกันว่าครูได้นำเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้หลังจากเสร็จสิ้นการฝึกอบรมใหม่ ๆ มากกว่า หลังจากผ่านการฝึกอบรมไปนาน ๆ แล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า คงเนื่องมาจากการฝึกอบรมนี้เองที่ทำให้ผู้ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรมไปแล้ว มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนของตนเอง จึงนับได้ว่าโครงการฝึกอบรมนี้มีประโยชน์มาก เพราะนอกจากจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้และทักษะต่าง ๆ ให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแล้ว ยังเพิ่มพูนสมรรถภาพในการสอน รวมทั้งสามารถกระตุ้นให้ผู้ผ่านการฝึกอบรมแล้ว นำเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับไปปฏิบัติจริงมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผลการศึกษาในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะต่อโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา

1. เนื่องจากผู้เข้ารับการอบรมมักพบปัญหาในการปรับตัว ไม่ทันที่จะเข้ารับการอบรมในแต่ละฐานทีมและไม่มีเวลาทบทวนความรู้ที่ได้รับจากฐานทีมต่าง ๆ เพราะ เวลาในการอบรมมีน้อย จึงควรเพิ่มเวลาในการฝึกอบรมจาก 3 วัน เป็น 5 วัน

2. จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องนี้พบว่า ครูส่วนใหญ่ใช้เทคนิคต่าง ๆ จัดกิจกรรมการเรียนการสอน หลังการฝึกอบรมใหม่ ๆ มากกว่าเมื่อผ่านการอบรมไปแล้วนาน ๆ ดังนั้นจึงควรมีการฝึกอบรมครูประจำการเพื่อเสริมสมรรถภาพการสอนอย่างน้อยปีละ 2 - 3 ครั้ง

3. ควรมีการปรับปรุงโครงการฝึกอบรมครูประจำการ โดยให้มีหลักสูตรที่เน้นเฉพาะเรื่อง ซึ่งตรงกับความต้องการของครูส่วนใหญ่ และมีการฝึกอบรมภาคปฏิบัติแบบเข้มหรือจัดฝึกอบรมการสอนสอดแทรกจริยธรรมแยกเป็นกลุ่มวิชาตามหลักสูตรประถมศึกษา

ข. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. หลังจากมีการฝึกอบรมไปแล้วทุกครั้ง หน่วยงานเจ้าสังกัดควรมีการติดตามผลการปฏิบัติงานโดยเฉพาะด้านการสอนของผู้ผ่านการฝึกอบรม เพื่อจะได้ทราบปัญหา และหาแนวทางแก้ไขได้ถูกต้อง

2. เนื่องจากครูส่วนใหญ่มักคิดว่า หน้าที่สอนนั้นแยกรับผิดชอบตามรายวิชา ไม่เกี่ยวข้องกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกฝังคุณธรรมครูมักถือว่าเป็นหน้าที่ของครูสอนจริยศึกษาเท่านั้น ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการผลิตครู จึงควรจัดให้มีหลักสูตรการสอนสอดแทรกจริยธรรมขึ้นในสถาบันผลิตครู

ข้อเสนอแนะเพื่อครูและผู้บริหาร

จากผลการศึกษาในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

1. หลังจากได้รับการฝึกอบรมไปแล้ว ครูควรนำเทคนิควิธีต่าง ๆ ที่ได้รับไปใช้ปรับปรุงการสอนของตนให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ เพราะจากการสังเกตมักเรียนพบว่าครูส่วนใหญ่

นำเทคนิควิธีต่าง ๆ ไปใช้หลังการฝึกอบรมใหม่ ๆ มากกว่าเมื่อผ่านการอบรมไปแล้วมาน ๆ นอกจากนี้ยังช่วยแก้ปัญหาที่นักเรียนไม่คุ้นเคยกับเทคนิควิธีสอนใหม่ ๆ ที่ครูนำมาใช้เป็นบางครั้ง

2. ครูอาจจะรวมกลุ่มกันภายในโรงเรียนหรือรวม เป็นกลุ่มโรงเรียน จัดทำสื่อการสอนร่วมกัน และแลกเปลี่ยนกันใช้ โดยถือว่าสื่อการสอนที่สร้างร่วมกัน เป็นของส่วนรวม

3. ผู้บริหารควรเข้ารับการฝึกอบรมพร้อมกับครู และกลับไปถ่ายทอดให้เพื่อนครูในโรงเรียน ได้รับรู้และเข้าใจหลักการที่ตรงกัน ตลอดจนการปฏิบัติในแนวเดียวกัน นอกจากนี้ ยังอาจให้ความร่วมมือสนับสนุนและส่งเสริม เมื่อครูต้องการนำเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับการอบรมมาไปใช้ในการเรียนการสอนของตน เพราะผู้บริหารเองได้รับการอบรมและมีความเข้าใจตรงกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

จากผลการวิจัยและประสบการณ์ที่ผู้วิจัยได้รับในระหว่างการทำวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ผู้วิจัย เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับโครงการฝึกอบรม การสอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา ต่อไปดังนี้

1. ควรมีการวิจัย เพื่อ เปรียบเทียบ การสอนของครูที่ได้รับการฝึกอบรมจากโครงการดังกล่าว โดย เปรียบเทียบระหว่างครูที่ผ่านการฝึกอบรมในแต่ละปีการศึกษา และ เปรียบเทียบระหว่างครูต่างสังกัดกัน

2. ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะการสอนของครูที่ได้รับการฝึกอบรมจากโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรม ทั้งนี้เนื่องจากต้องการศึกษาเกี่ยวกับการนำความรู้และเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ จึงควรที่จะได้มีการวิจัยประเมินผลโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรมด้วย